

Föreställningar om kriget

VID DE fem franska akademier-
nas (Franska institutets) senaste
årssammanträde höll samtidshisto-
riker Maurice Baumont ett före-
drag om "Krigens uppkomst".
("Comment naissent les guerres").
I själva sakfrågan hade den lärde
helt naturligt ingenting märkligt
att säga. Han ironiserade över de
fälvtska föreställningar enligt vilka
krigen beror på en viss insti-
tution eller samhällsform — ka-
pitalism, envælde, militarism, hem-
lig diplomati — och fann en lika
allmän som likgiltig förklaring
i "sinnenas upphetsning"; slut-
orden i föredraget bjuder på den
tröstande dumheten att "i sista
hand" en "immanent rättvisa" styr
människlighetens öden.

Av intresse är däremot Bau-
monts referat av skilda auktori-
teters förutsägelser om krigens
försvinnande. Under 1800-talet
förklarade de stora liberala och
socialistiska framstegstänkarna att
handeln och industrin skulle göra
slut på alla krig. Baumont citerar
framför allt fransmän — Saint-
Simon, Comte, Say, Bastiat — som
ansåg att folken fördes närmare
varandra genom samfärdsels öka-
ning, produktionsstegringen och
varuutbytet; därigenom och ge-
nom de oerhörda kostnaderna
skulle kriget bli omöjliga. Inom
andra länders politiska litteratur
framträder samma tanke med lika
stor trovisshet; alldeles särskilt
påstods den friare handeln folken
emellan vara en garanti för en
evig fred.

En annan populär tankegång
leddes till samma lugnande slut-
sats. Då man kunde skjuta med
kanon på flera kilometers avstånd
— i stället för ett par hundra me-
ter — måste det, skrev man i mit-
ten av 1800-talet, bli uppenbart
för alla att det inte längre gick
att föra krig. Krigets fruktsvär-
da följder skulle göra krig otänk-
bara. Inför krigsutbrottet 1914 yt-
rade Jean Jaurès att "den enda
förhoppning som vi har kvar är

just omfattningen av den katastrof
som hotar världen".

Under mellankrigstiden, som
Baumont inte går in på, blev den-
na metod att dödförklara kriget
den kanske mest anlitade. Flyget
och bombernas ständigt större ef-
fektivitet skulle tvinga staterna
att hålla fred. Hellre avrustning
än ett krig med sådana följder, det
var den synpunkt som ännu i
början av 1930-talet dominerade
den starka försvarsfientliga propa-
gandan inom svensk socialde-
mokrati. Sedan kärnvapnen upp-
funnits har denna avskräcknings-
tanke blivit optimismens största
tillgång; man säger, som en mi-
litär författare skrev redan för
två hundra år sedan, att om en
enda bomb kan förstöra "en hel
armé eller en hel provins, måste
krigen upphöra". Det är möjligt
att denna tro på stridsmedlens för-
måga att hindra krig, så länge
hävdad och så ofta dementerad
av händelserna, nu äntligen blivit
hållbar. HERBERT TINGSTEN

FRIHETENS

Herbert Tingsten redogör
i denna artikel för den isra-
eliske forskaren J L Talmons
epokgörande arbeten om den
"totalitära demokratin" idé-
historiska ursprung.

I SEPTEMBER 1796 bildade ge-
neral Bonaparte på direktoriets
order den cispadanska republiken
(senare utvidgad till den cisalpina-
ska republiken) i norra Italien. Den
nya statens författning var strängt
demokratisk efter franskt mönster,
med representation och regering
utgående ur allmänna val med
vidsträckt rösträtt. Men valen vi-
sade att den cispadanska folkvil-
jan inte motsvarade direktoriets
förhoppningar, utan tvärtom var
reaktionär: adeln och prästerna
dominerade den okunniga massan.
Den 7 april 1797 drog direktoriet
i ett märkligt brev till Bonaparte
konsekvensen av den nyvunna
insikten. För att säkra republiken
och folkfriheten borde Bonaparte
provisoriskt bli statsledare: "Den
lagstiftande viljan måste, så länge
Ni stannar, uttryckas av Er alle-
na." Exemplet lär oss, skrev di-
rektoriet, att en "representation
måste krypa under en lång tid
innan den kan gå upprätt"; under
en övergångstid var det därför
nödvändigt att koncentrera mak-
ten hos den myndighet, den frans-
ke generalen, som handlade i fol-
kets intresse och därför i realite-
ten företrädde folkviljan.

Några månader senare tillämpa-
de direktoriet samma metod i själ-
va Frankrike. Då parlamentsvalen
stärkte rojalisternas position, ge-
nomfördes under biträde av ge-
neral Augereau, som Bonaparte
skickade från Italien, en statskupp
och en utrensning, varigenom di-
rektoriet och den republikanska
majoriteten tryggades (18 fructi-
dor). Direktoriet måste, förklara-
des det, handla på detta sätt för
att hindra folkets och frihetens
fiender att nå makten.

Guglielmo Ferrero har i sin ly-
sande bok om det italienska fält-
tåget ("The Gamble", 1939) fram-
hävt, ja, överbetonat den idéhisto-
risk betydelsen av dessa händel-
ser. Statskupperna av år 1797 in-
nebar, fastslår han, att en ny form
av feltänkande eller förljugenhet
introducerades: "Det suveräna fol-
ket slaget i kedjor för att hindra
det från att abdikera; friheten
framtvingen genom våld; revo-
lutionen sökande säkerhet i själv-
mord." Då det blev möjligt att
undertrycka den i val uttryckta
folkviljan under hänvisning till
den "verkliga" folkviljan blev allt
tillåtet. "Fascism, nazism, bolsje-
vism har alla utgått från brevet
av den 7 april, den dolda nyckeln
till det nittonde århundradets his-
toria." Självt har jag hört Ferrero
med patetisk bitterhet förklara att

den moderna utvecklingen, med
dess revolutioner och diktaturer,
dess oförmåga att finna en legi-
timation för statsstyrelsen, bör-
jar med direktoriets och Bonapar-
tes kupper år 1797.

I flera arbeten som skrivits un-
der intryck av händelserna i vår
egen tid har klarlagt, eller åt-
minstone antytt, att den av Fer-
rero berörda problematiken är ett
centralt inslag i den tidiga debatt-
en kring demokratin och inte
bara framträder i de sensationel-
la aktionerna 1797. Först i två un-
dersökningar av den israeliske
forskaren J L Talmon har emel-
lertid dessa tankelinjer mera full-
ständigt utretts och analyserats.
Den första boken, *The Origins of
Totalitarian Democracy*, behand-
lar huvudsakligen franska revo-
lutionen och dess ideologiska bak-
grund; den andra boken, *Political
Messianism, The Romantic Phase*,
följer samma motlykrets fram till
1848 års revolutioner. De båda
arbetena hör (vid sidan av Pop-
pers skrifter) till de stora insat-
sarna i politisk idéhistoria under
senare år; de borde ingå i varje
högre historisk och statsveten-
skaplig utbildning.

Talmon skiljer mellan liberal
och totalitär demokrati. Den först-
nämnda är demokrati i vår vanli-
ga, västerländska mening; dess
främsta kännetecken är politisk
frihet (organisationsfrihet, tryck-
frihet, församlingsfrihet osv) och
allmän rösträtt; man utgår från
att skilda åsikter kan och bör fin-
nas inom folket och att följakt-
ligen statsmakten kan växla mel-
lan skilda grupper och partier; en
gräns gives för statens makt över
individerna, med den politiska fri-
heten som ovillkorligt minimum.
Den totalitära demokratin grund-
läggande postulat kan sägas vara
att folkviljan är en och odelbar
och att denna vilja skall härska.
De som inte böjer sig för denna
folkvilja är vilseledda eller onds-
kefulla, de är folkets fiender och
bör undertryckas eller likvideras.
Den totalitära demokratin blir
därför vad vi kallar diktatur eller
despoti; den tillåter inga avvikel-
ser, kräver enighet och likrikt-
ning. Den skiljer sig från äldre
tidens envälden eller privilegie-
stater genom att de härskande le-
gitimeras inte genom arv eller
status, utan genom åsikter om
samhällets organisation — åsikter
motsvarande den "sanna" folkvil-
jan.

Att den totalitära linjen kan